

DE VOGELWERELD VAN JAVA.

L is het aantal vogels op Java groot, toch valt dit den pas uit Europa gekomen vogelliefhebber niet onmiddellijk op, veel meer overweldigt hem de grootschheid van Java's bergen en van den plantengroei.

Eerst na jarenlange waarneming der vogels op de meest verschillende plaatsen, in het laagland en in het gebergte, in moerassen en in dorre streken, beseft men hoe rijk aan soorten en individuen Java's vogelwereld is.

Zelfs in de steden en dorpen, de „dessa's", is het aantal in 't wild levende vogels groot, doch is dit redelijk te verklaren, doordat er overal overvloed van geboomte, voedsel en nestgelegenheid is.

Het klimaat is uiterst gelijkmatig, zoodat er weinig broedsels door een plotseling ongunstige weersgesteldheid te gronde zullen gaan.

De Javaan laat in 't algemeen de dieren en vogels des velds met vrede, eerder nog is het de Europeaan, die hier en daar krachtdadig tegen de vermeerdering van sommige vogelsoorten optreedt. Ik denk hierbij aan het tegengaan der uitbreiding van reigerkoloniën, midden in steden als Semarang en Magelang. Onbekommerd om de onmiddellijke nabuurschap van den mensch, nestelen daar in hooge „kanari-boomen" tal van prachtige witte reigers, de zgn. „egretten". Tientallen hunner nesten worden door den mensch verstoord, doch de vogels keeren hardnekkig steeds weer naar de eenmaal gekozen broedplaats terug.

Overigens lijkt mij het uithalen van vogelnesten en het schieten van vogels, zooals dit in Nederland plaats heeft, daar van ernstiger beteekenis en noodlotiger gevolgen dan wat in dit opzicht op Java geschiedt. Verder is de overvloed van huiskatten van onze Hollandsche tuintjes in Indische steden onbekend. Weliswaar is Java overigens rijker aan kat- en marterachtige roofdieren en ook de roofvogels zijn er veel algemeener voorkomend.

Niettemin handhaaft zich in en om de dorpen en steden een talrijke vogelstand, vnl. bestaande uit: ringmusschen, zwaluwen, ixo's (koetlang en tjoetjak), weervogels (manjar, priet), vliegenvangers (sikattan), rijstvogels (glatik), spreeuwen (djalak), lijsterachtige vogels (koejita), baardvogels (oengkoet-oengkoet), koekoeken (kedasseh) en uilen.

In de waringinboomen op kerkhoven houdt zich gedurende den dag met zijn hitte en fel wit licht, in het lommer verscholen een groote uil, de „kokkobeloek" der Javanen, wiens holle doffe roep, door den Javaanschen naam vrij goed nagebootst, in de avonduren weerklinkt.

Midden in steden hoort men 's nachts algemeen het roepen van een kleine katuil, de „boeëk". In meer afgelegen streken hoort men in heldere maanlicht-

nachten, naast het sjirpend piepen van insecten, soms een luid en dof klinkend „tok-tok“geroep van de Javaanschen nachtzwaluw, de „tjabak“.

In verband met den overvloed van insectenvoedsel, zijn overal in Indië de koekoeken zeer talrijk. Men hoort ze overal, doch krijgt ze niet zoo gemakkelijk te zien. Er zijn er, die eenigermate zooals hun Europeesche stamverwant „koe-koek“ roepen; in het hooggebergte met zijn nevels en koele lucht leeft o.a. een koekoek, die een weemoedig zacht klinkend „toehoe“ laat hooren, maar talrijker zijn in de lagere, warme streken soorten, die een tot hinderlijk wordens toe „die-driek“ uitschreeuwen, door sommige Europeanen vertaald als „Piet van Vliet“.

Zeldzamer komen voor groote, vruchtenetende koekoekachtige vogels als de „lontok“ en de „toehoe“, vogels met een opvallend krachtig stemgeluid, dat door den inlandschen naam vrij juist wordt weergegeven.

Zeer algemeen is bijna overal op Java de wielewaal (podang), haast even talrijk als de letterlijk nergens ontbrekende „koetilang“, een insecteneter, doch door grootte en kleur veel gelijkenis hebbende met den goudvink.

In hagen langs bouwvelden leven klauwieren en grasmusschen, op de akkers ziet men gele kwikstaarten, leeuwerikken, zwarte „blauw“borstjes, bij het vee geregeld spreeuwen. In Midden- en West-Java zijn algemeen de zwart (met witte afteekeningen) gekleurde „djalak soengoe“ en de bonté „djalak oetjet“. In de droge streek tusschen Toeban en Soerabaja worden deze soorten vervangen door de alleen daar levende „djalak aboe“, die wit met geel van kleur is. Blijkbaar heeft zich deze spreekw aan de dorre heete landstreek bovengenoemd bijzonder aangepast.

Kraaien, eigenlijk zijn het roeken en kauwtjes, komen overal verspreid voor, doch verzamelen zich vaak tot groote troepen op plaatsen waar veel te halen valt, zoo bv. op passars (markten) in het gebergte. Ze loopen daar met de brutaliteit van musschen tusschen de menschen in. Des avonds ziet men van heinde en ver de roeken komen aanvliegen, om den nacht gezamenlijk op hooge boomen in het gebergte door te brengen. Spreeuwen en parkieten overnachten evenzoo in enorme aantallen op enkele bepaalde plaatsen; soms zijn dit bamboebosschen.

In tegenstelling met zijn Europeesche confrater, broedt de Javaansche roek afzonderlijk, niet in broedkolonies.

Merkwaardige vogels zijn de baardvogels, meest niet grooter dan een spreekw, doch met bonte kleuren, een langen snavel met a. h. w. knevelharen en vooral opvallend door een eentonig, tot in 't oneindige herhaald roepen, dat bij kleinere soorten doet denken aan gehamer op een aambeeld. De Engelschen in Britsch-Indië geven dezen vogel daarom den naam „coppersmith“.

In de maanden, dat de tegen berghellingen terrasgewijs aangelegde rijstvelden onder water gezet worden, ziet men het landschap door tal van reigers, koereigers egretten, roerdampen, soms ook maraboes en ooievaars verlevendigd. De „bango tontong“ stapt er even deftig over het veld als in Holland de ooievaar. Onze

Ciconia alba komt op Java niet voor, wel een zwarte ooievaar, die bvb. hier en daar in djatibosschen in 't Rembangsche nestelt. Ik herinner me een geval, dat inlanders een hoogen moeilijk beklimbaren djatiboom hadden geveld, teneinde de jongen van daarin nestelende zwarte ooievaars levend in handen te krijgen. Natuurlijk werden echter bij den val van den boom de jonge vogels verpletterd.

Op de onder water gezette (natte) rijstvelden krioelt het van snippen, plevieren, strand- en steenloopers en dergelijke (boerdjet en trinit). Zwermen spreeuwen doorkruisen de lucht en op de boomen langs door de sawahs loopende wegen ziet men de typische drongo's (salagoenting) met hun eigenaardige staartveeren, de bijeneters met hun schitterende metaalkleuren, soms ook zwermen zwaluwklauwieren, vanaf hun zitplaats nu en dan een insect op vliegenvangers manier najagen.

Luid schetterende bladw-witte boschijsvogels laten zich hooren en langs beken vindt men schuwe vorkstaart-kwikstaarten en zwarte beeklijsters. Door het luchtruim zwieren onder krijschend gegil allerlei gierzwaluwen. Een daarvan, de „boeroeng tepekkong“ legt zijn ei in een zijdelingsch aan een boomtak gekleefd nestje van gomachtige stof, dat zoo klein is, dat men er zich over verwonderen moet, dat de uit het ei gekomen jonge vogel hier niet uitvalt.

In de djatiboschstreken van Rembang vindt men hier en daar diepe holen in de kalkrotsen. In enkele dier holen, die dan ook verpacht worden, maken een kleine soort gierzwaluwen de bekende eetbare vogelnestjes. In den vroegen morgen verlaten de vogels de grotten, waarschijnlijk om naar de vaak uren verwijderde zeekust te vliegen en tegen het vallen van den avond komen ze terug. De bij het hol opgestelde waarnemer ziet gedurende verscheidene uren een niet ophoudenden stroom van gierzwaluwen van alle kanten komen aanvliegen, zoodat het hem op 't laatst duizelt van het enorme aantal der vogels.

Roofvogels vindt men op Java in buitengewoon grooten getale. Iedere kippenhoudende Javaansche vrouw is voortdurend erop bedacht, dat de arend (woeloeng of heulang) graag een kuiken komt wegpakken. In 9 van de 10 gevallen, dat de roofvogel een aanval waagt, is echter de boerin er tijdig bij, om door gekrijsch en gegil den roover te verjagen, voor hij het kuiken nog te pakken heeft kunnen krijgen. In sommige streken houden haviken en valken ontzettende opruiming onder de huisduiven. Nuttig zijn de talrijke wouwen en buizerden („bido“) door het dooden van muizen en slangen.

Opvallend op Java is de geringe schuwheid der meeste roofvogels. Vaak kon ik de op boomen zittende valken, arenden of buizerden tot op zeer korten afstand naderen, eer de vogels wegvlogen.

Zeer vaak hoort men ergens in het verre luchtruim een doordringend „kli-kli“ geschreeuw. Bij scherp toezien ontdekt men een of meer stippen, die zich in in kringen voortbewegen. Zijn ze meer in onze nabijheid, dan zien we dat het „bido's“ zijn, die hun jachtgebied afpatrouilleeren.

De tot nu toe besproken vogels waren bewoners van de open vlakte of van den boschrand.

Bewoners van het eigentlijke woud zijn de neushoornvogels. In het ongerepte, eenzame oerwoud ziet men overdag bijna geen andere levende wezens, dan hier en daar eenige apen. Soms echter wordt de stilte van het woud verbroken door de suizende, knarsende vlucht van voorbijvliegende- of door de ver hoorbare stem van ergens neergestreken neushoornvogels.

Terwijl de grootste der 3 op Java levende soorten een plechtig, dofklinkend „ki-a-eng-koh“ doet hooren, snatert de kleinste soort als een caracara, de schreeuwerige Z.-Amerikaansche gierbuizerd.

De wouden worden bewoond door tal van insecten-etende spitsbekkige zangers. Op meezen-manier trekken rond troepen rupsvogels (koeniran), aan goudhaantjes herinnerende brilvogeltjes, ook komen meezen (glatik batoe) en boomklevers voor.

Vrij algemeen is in alle niet te hoog boven zee gelegen boschgebieden de wilde pauw (merak). Meermalen zag ik troepen van 6—10 stuks bij elkaar. De pauwhaan draagt in den paartijd zijn meters lange staart met veel koketterie; waarschijnlijk vermijdt de vogel in deze maanden het dichte doornige onderhout. De jonge pauwen voeden zich vnl. met poppen van vlinders, bvb. die van de djatirups.

Nog veel algemeener dan de pauw komt voor één der 2 op Java levende boschhoenderen, nml de „ajamalas“ der Javanen. Tot op vrij ver van den boschrand gelegen bouwvelden, trof ik overal dit hoen aan.

De andere soort, de „bekiko“, komt meer in enkele bergstreken in „wildhout“-bosch voor; deze soort zou de stamvorm van het huishoen zijn.

Wilde duiven trof ik zoowat overal aan. De meest algemeene zijn soorten van tortelduiven, de „perkoetoet“, de bekende lievelingsvogel der Javanen, dan grootere soorten als de „tekoekoer“ en de „deroek“. De laatste heeft veel weg van een Hollandsche koolduif, en stijgt evenals deze, graag onder luid klapwieken vrij steil de lucht in om daarna zwevende neer te dalen.

Voor de tropen eigenaardig zijn verder de meest in troepen levende, groen gekleurde vruchtenduiven, jufferduiven enz. Men ziet en hoort ze alleen in die tijden van het jaar dat bepaalde boomen vrucht dragen. In de waringins en andere Ficusboomen hoort men dan een huilerig gemiauw, als bewijs van de aanwezigheid van een troep „djoans“, „katiks“ of hoe ze anders heeten.

Ze te zien krijgen, gelukt moeilijk. In bamboebosschen hoort men soms een brommend koeren van weer andere soorten van groene duiven.

De in dit opstel vermelde inlandsche namen worden meest door de Javanen van Midden- en Oost-Java gebruikt.

Waren tot nog toe de vogels op Java „vogelvrij“, sinds 1 Januari 1910 wordt het doden van vogels verboden, enkele opgesomde gevallen, waarbij het kan worden toegestaan, daargelaten.

Met het reserveeren van bosschen, zal deze wettelijke vogelbescherming er toe leiden, dat veelsoortig en talrijk zal blijven: de vogelwereld van Java.

Februari 1910.

W. VAN HARENCARSPFEL.